



Człowiek w filozofii Kartezjusza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*, tłum. W. Wojciechowska, Warszawa 1970.



Człowiek w filozofii Kartezjusza

Kartezjańskie rozważania dotyczące poszukiwań absolutnej pewności poznawczej doprowadziły filozofa do sformułowania jednego z najbardziej rozpoznawalnych twierdzeń w dziejach filozofii: „myślę, więc jestem”. Ze względu na dokonania francuskiego uczonego określa się mianem „ojca filozofii nowożytnej”. Rozważania filozofa koncentrują się wokół dociekań dotyczących dwóch substancji: rzeczy myślącej i rzeczy rozciągłej.

Twoje cele

- Przeanalizujesz wybrane fragmenty *Rozprawy o metodzie* oraz *Medytacji o pierwszej filozofii* Kartezjusza.
- Objaśnisz sens formuły „myślę, więc jestem”.
- Zrozumiesz koncepcję ludzkiego podmiotu wynikającą z rozważań Kartezjusza.
- Rozpoznaś właściwości rzeczy rozciągłej i rzeczy myślącej.

Przeczytaj

Stanowisko rozwijane przez Kartezjusza nazywamy **dualizmem psychofizycznym**. Jego podstawowe założenie polega na uznaniu rozdzielenia ciała i umysłu. Rozważania myśliciela zawierają określoną wizję ludzkiego podmiotu, a także właściwych dla niego moralnych wzorców postępowania, opracowanych przez filozofa.

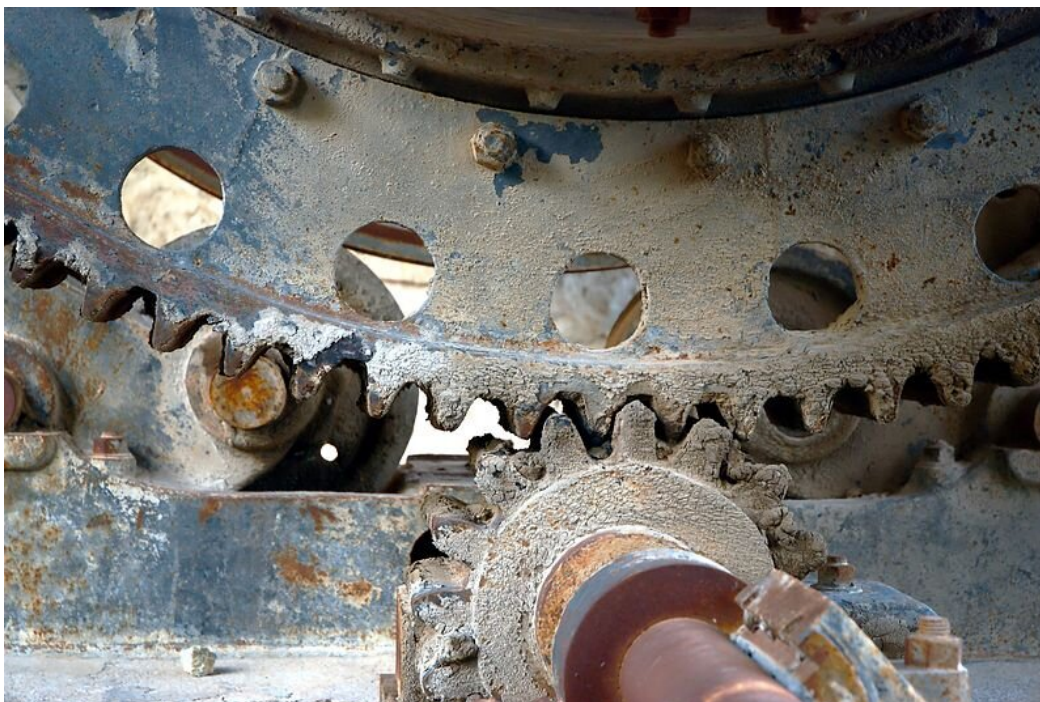


Pochodzący z Francji René Descartes (Kartezjusz) żył i tworzył w wieku XVII. Wywodzący się ze szlacheckiego rodu myśliciel był człowiekiem dobrze wykształconym o wszechstronnych zainteresowaniach zorientowanych głównie na matematykę, prawo, medycynę i fizjologię, a także na inżynierię i filozofię. Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Najbardziej rozpoznawalnymi dziełami Kartezjusza są *Medytacje o pierwszej filozofii* oraz *Rozprawa o metodzie*, w których przedstawił najważniejsze założenia swoich filozoficznych dociekań. Celem rozważań uczonego było określenie możliwości poznawczych, a tym samym wskazanie podstaw wiedzy naukowej, wytwarzanej za pomocą metody inspirowanej matematyką, a ściślej jedną z jej dziedzin – geometrią, uznawaną za model niezawodnego poznania.

Kartezjusz postanowił zrealizować wyznaczone przez siebie przedsięwzięcie poprzez podanie w wątpliwość wszelkich założeń uprzednio uważanych przez niego za oczywiste. Metodę zastosowaną przez filozofa określa się mianem *sceptycyzmu metodycznego*. Poprzez zawieszenie prawdziwości wszelkich sądów myśliciel pragnął zweryfikować ich prawdziwość.

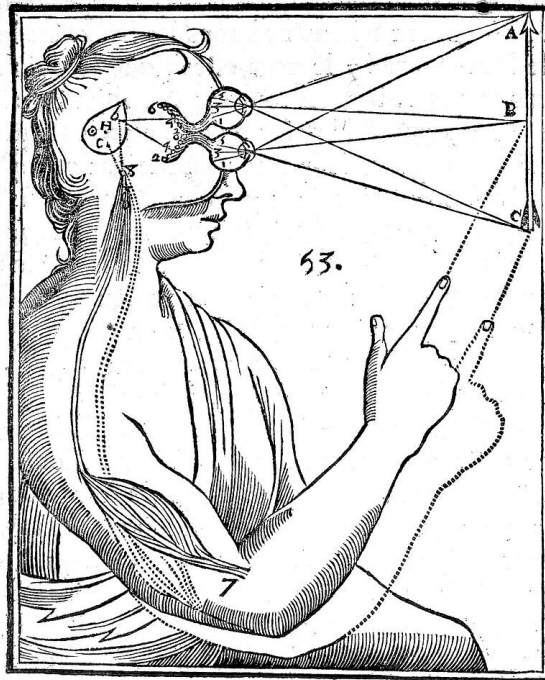
W ramach swojej procedury przyjął hipotezę istnienia „złego demona”, „potężnego zwodziciela”, który wszelkimi możliwymi sposobami będzie wpływał na osąd myśliciela, tym samym uniemożliwiając mu realizację postawionego sobie zadania. W wyniku metodycznego wątplenia Kartezjusz odkrył formułę, którą uznał za całkowicie niepodważalną: „myślę, więc jestem” (łac. *cogito ergo sum*). Twierdzenie to kryje w sobie następujące rozumowanie i płynące z niego wnioski: wątplenie podmiotu we własne istnienie stanowi akt myślenia, natomiast myśleć może tylko ktoś, kto istnieje! Z tego powodu pełne rozwinięcie formuły Kartezjusza, uwzględniające metodę, która umożliwiła jej opracowanie, brzmi: *dubito ergo cogito, cogito ergo sum*, co możemy przetłumaczyć jako: „wątpię, więc myślę, myślę, więc jestem”.



Kartezjusza uznajemy za jednego z głównych przedstawicieli mechanicyzmu – teorii, według której przyrodę pojmujemy jako skomplikowany mechanizm składający się z różnych rodzajów części, które współdziałają ze sobą.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

Twierdzenie stworzone przez filozofa mówi o tym, że **podmiot**, który podważa własne istnienie, dokonuje tego poprzez akt myślenia, lecz aby tego dokonać, z konieczności musi istnieć! Za sprawą swojej formuły Kartezjusz doszedł do wniosku, iż świadomy swego istnienia byt należy utożsamić z umysłem, określanym przez uczonego mianem *rzeczy myślącej* (łac. *res cogitans*), która, jak uważał, „[...] wątpi, pojmuję, twierdzi, przeczy, chce, nie chce, a także wyobraża sobie i czuje” (Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, tłum. S. Świeżawski, s. 34). Kontynuując swoje rozważania, filozof twierdził, że istnieje również ciało, *rzecz rozciągła* (łac. *res extensia*), czyli to, „[...] co może być ograniczone jakimś kształtem, określone co do miejsca, wypełniać przestrzeń w taki sposób, że w niej wyłącza każde inne ciało, co może zostać spostrzeżone za pomocą dotyku, wzroku, słuchu, smaku lub zapachu i co może nadto na różne sposoby zostać wprowadzone w ruch, wprowadzie nie samo przez się, ale przez coś innego, co je dotyka [...]” (Kartezjusz, *Medytacje o pierwszej filozofii*, t. 1, tłum. S. Świeżawski, Warszawa 2010, s. 32).



Kartezjusz rozwijał stanowisko dualizmu psychofizycznego, a tym samym uważał ciało i umysł za dwie niezależne od siebie substancje. Co ciekawe filozof, zastanawiając się, w jaki sposób oddzielone od siebie ciało i umysł mogą ze sobą współdziałać, doszedł do wniosku, że musi się to dziać za sprawą szyszynki, czyli organu stanowiącego część naszego mózgu. Ilustracja pochodząca z jednego z pism Kartezjusza ukazuje, w jaki sposób wrażenia zmysłowe docierają do szyszynki za pośrednictwem nerwów, skąd następnie przesyłana jest reakcja do mięśni.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY 4.0.

Ludzki/myślący podmiot

Rozważania Kartezjusza przedstawione przez niego w *Rozprawie o metodzie* oraz *Medytacjach o pierwszej filozofii* umożliwiają nam przyjrzenie się, w jaki sposób filozof rozumie ludzką podmiotowość. W pierwszym z wymienionych dzieł możemy zapoznać się z dowodem na istnienie Boga, przeprowadzonym przez myśliciela.

☞ Kartezjusz

Rozprawa o metodzie

Natomiast powracając do rozpatrywania idei, jaką posiadałem o Istocie doskonałej, dostrzegłem, że istnienie zawiera się w niej w taki sam sposób, a może nawet w sposób bardziej oczywisty, jak w idei trójkąta zawiera się to, że jego trzy kąty są równe dwóm prostym lub idei kuli, że wszystkie jej części są równo odległe od środka; przeto jest co najmniej tak pewne, że Bóg, ta Istota doskonała jest, czyli istnieje, jak nie mogłoby być pewne żadne dowodzenie geometrii.

Źródło: Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*, tłum. W. Wojciechowska, Warszawa 1970.

Kartezjusz uważał, że idea Boga musiała zostać wpisana w rzecz myślącą – utożsamianą przez tego filozofa z ludzkim podmiotem, człowiekiem – za sprawą jego samego, a więc Istoty doskonałej, która ją stworzyła. W tym kontekście myśliciel uważał zwierzęta za byty jedynie cielesne, pozbawione rozumności automaty, czyli maszyny poruszające się zgodnie z wpisanymi w nie powtarzalnymi schematami. Z rozważań Kartezjusza możemy wywnioskować, że człowiek – jako istota myśląca – znajduje się na skali doskonałości pomiędzy Bogiem i zwierzętami.

Moralne rozważana Kartezjusza

Posługując się sceptycyzmem metodycznym, myśliciel określił reguły moralne, które jemu samemu posłużyły jako wzorzec właściwego postępowania. Kartezjusza przyjmował, iż wskazane przez niego zasady działania mogą przydać się również innym ludziom na drodze poznania. Jak pisze filozof:

((Kartezjusz

Rozprawa o metodzie

Pierwsza była, abym był posłuszny prawom i obyczajom swego kraju, trzymając się wytrwale religii, w której dzięki łasce Bożej byłem od dzieciństwa chowany, i kierując się we wszystkich innych sprawach mniemaniami najbardziej umiarkowanymi i najdalszymi od krańcowości, które są powszechnie przyjęte w postępowaniu najrozsądniejszych wśród tych, z którymi miałbym współżyć.

Źródło: Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*, tłum. W. Wojciechowska, Warszawa 1970.

Kolejna z zasad moralnego postępowania zaproponowana przez Kartezjusza, która może budzić w nas wątpliwości, odnosi się do konsekwentnego postępowania w działaniu.

((Kartezjusz

Rozprawa o metodzie

Drugą mą zasadą postępowania było, żeby być w czynach swych w miarę możliwości jak najbardziej stanowczym i stałym i trzymać się mniemań nawet najbardziej wątpliwych z chwilą, gdy się raz wreszcie na nie zdecydował, nie mniej wytrwale, niż gdyby były bardzo pewne.

Źródło: Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*, tłum. W. Wojciechowska, Warszawa 1970.

Ostatnia z zaproponowanych przez francuskiego filozofa zasad moralnych brzmi:

((Kartezjusz

Rozprawa o metodzie

Trzecią mą zasadą postępowania było usiłowanie, aby zawsze przewycięzać raczej siebie, aniżeli los, oraz zmieniać raczej swe życzenia aniżeli porządek świata [...].

Źródło: Kartezjusz, *Rozprawa o metodzie*, tłum. W. Wojciechowska, Warszawa 1970.

Ostatnią z reguł proponowanych przez Kartezjusza możemy odczytać jako postulat skłaniający nas do samorozwoju poprzez nieustające zmaganie się z własnymi słabościami oraz weryfikację odczuwanych pragnień.

Słownik

monizm

(gr. *monos* – jedyny) stanowisko filozoficzne polegające na uznawaniu istnienia jednej substancji przejawiającej się na wiele sposobów w postaci zróżnicowanych bytów

dualizm

(łac. *dualis* – podwójny) stanowisko filozoficzne polegające na uznawaniu istnienia dwóch niesprowadzalnych do siebie substancji, np. ciała i umysłu

materializm

(łac. *materialis* – dotyczący materii) stanowisko filozoficzne polegające na uznawaniu istnienia jedynie materii

substancja

(łac. *substantia* – byt, podłoże, istota, podmiot) istniejący byt o określonych właściwościach

paradygmat

(gr. *parádeigma* – przykład, wzór) powszechnie przyjmowany model teoretyczny akceptowany przez środowisko naukowe, np. rozważania Kopernika, z których wynika, że Ziemia krąży wokół Słońca

podmiot

(łac. *subiectum* – podstawa czegoś, ośrodek aktywności) w rozważaniach filozoficznych każde samodzielne w istnieniu źródło aktywności (człowiek, zwierzę, roślina lub byt nieożywiony); w ujęciu kartezjańskim za podmiot uznaje się ludzki umysł stanowiący ośrodek poznawczy, przeciwieństwo poznawanego przedmiotu

racjonalizm

(łac. *ratio* – rozum, racja) pogląd polegający na przyznawaniu rozumowi i dokonywanego za jego pomocą poznania roli nadrzędnej

Film edukacyjny

Polecenie 1

Odpowiedz na pytania. Jakie konsekwencje kryje w sobie uznanie przez Kartezjusza zwierząt za istoty nierozumne? Czy możemy powiązać to zagadnienie ze współczesnymi rozważaniami dotyczącymi praw zwierząt? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Trwa wczytywanie danych ..

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DhzWB2fOu>

Film edukacyjny. Zwierzęta w filozofii Kartezjusza.

Wywiad z prof. Janem Hartmanem.




Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Zwierzęta w filozofii Kartezjusza*.

Polecenie 2

Kartezjusz utożsamiał człowieka z rzeczą myślącą. Odpowiedz na pytanie. Czy bycie rozumnym niesie ze sobą odpowiedzialność np. za środowisko, w którym się żyje? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Ćwiczenie 2



Ćwiczenie 3



Ćwiczenie 4



Ćwiczenie 5



Ćwiczenie 6



Ćwiczenie 7



Ćwiczenie 8



Opisz, na czym polega stworzony przez Kartezjusza dualizm psychofizyczny.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Człowiek w filozofii Kartezjusza

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

3. René Descartes. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, na czym polega kartezyjański racjonalizm, sceptycyzm metodyczny i dualizm psychofizyczny;
- 2) objaśnia sens formuły „myślę, więc jestem”;
- 3) krytycznie rekonstruuje kartezyjański argument na rzecz istnienia świata zewnętrznego;
- 5) analizuje fragment *Rozprawy o metodzie* René Descartesa (cz. IV).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- analizuje wybrane fragmenty *Rozprawy o metodzie* oraz *Medytacji o pierwszej filozofii* Kartezjusza;
- objaśnia sens formuły „myślę, więc jestem”;
- rozumie koncepcję ludzkiego podmiotu wynikającą z rozważań Kartezjusza;
- rozpoznaje właściwości rzeczy rozciągłej i rzeczy myślącej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- quiz;
- praca z tekstem;
- film.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów, żeby zapoznali się z treściami zawartymi w sekcji „Przeczytaj” i przygotowali 5 pytań sprawdzających.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika wyświetla stronę tytułową e-materiału. Następnie prosi wybraną osobę o odczytanie tematu lekcji oraz celów. Wspólne ustalenie kryteriów sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie zapoznają się z tekstem w zakładce „Przeczytaj” i zamieszczonymi w niej fragmentami *Rozprawy o metodzie* oraz *Medytacji o pierwszej filozofii*. Następnie próbują odpowiedzieć na pytania:
 - Jak rozumiecie sentencję Kartezjusza *dubito ergo cogito, cogito ergo sum*? Zwróćcie uwagę na proces, dzięki któremu filozof do niej dotarł.
 - Jakie jest stanowisko Kartezjusza dotyczące możliwości poznawczych człowieka i czy jego postrzeganie zdobywania wiedzy pewnej jest aktualne współcześnie?
 - W jaki sposób według Kartezjusza można rozszerzać wiedzę pewną?
 - Jaką rolę według filozofa odgrywa w życiu zmaganie się z własnymi słabościami i czy

można to określić jako przełamywanie wątpienia?

- Dlaczego Kartezjusz używa metod geometrii, by udowodnić istnienie Boga?

2. **Dyskusja.** Prowadzący prosi uczniów, żeby wyjaśnili, jak rozumieją formułę „myślę, więc jestem”, odnosząc ją do poglądów Kartezjusza na temat człowieka.

3. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla film zamieszczony w e-materiale.

Następnie wspólnie z uczniami wykonuje polecenia nr 1 i 2:

- *Jakie konsekwencje kryje w sobie uznanie przez Kartezjusza zwierząt za istoty nierozumne? Czy możemy powiązać to zagadnienie ze współczesnymi rozważaniami dotyczącymi praw zwierząt? Uzasadnij swoją odpowiedź.*

- *Kartezjusz utożsamiał człowieka z rzeczą myślącą. Czy bycie rozumnym niesie ze sobą odpowiedzialność np. za środowisko, w którym się żyje? Uzasadnij swoją odpowiedź.*

4. Uczniowie łączą się w pary i wykonują ćwiczenia od 1 do 7 zamieszczone w sekcji „Sprawdź się”. Następnie wskazane osoby kolejno odczytują rozwiązania.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel dzieli klasę na sześciuosobowe grupy. Każda z nich ma za zadanie przygotować 5 pytań do quizu sprawdzającego wiedzę na temat Kartezjusza i jego filozofii. Do tego celu uczniowie wykorzystują pytania, które przygotowali przed lekcją – wybierają spośród nich 5, ich zdaniem, najlepszych. Quiz może np. przybrać formułę teleturnieju „Jeden z dziesięciu”. Po upływie czasu na przygotowanie quizu wszystkie pytania są przekazywane nauczycielowi. Ten wybiera prowadzącego teleturniej oraz po 2 osoby z każdej grupy, które będą ekspertami rozstrzygającymi poprawność odpowiedzi. Pozostali uczniowie wcielają się w role uczestników zabawy odpowiadających na pytania.

2. Na koniec zajęć nauczyciel pyta uczniów: *Czego nowego dowiedzieliście się z dzisiejszej lekcji na temat filozofii Kartezjusza?, Co was szczególnie zaskoczyło w poglądach myśliciela?*

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenie nr 8 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- Drozdowicz Z., *Kartezjański racjonalizm: zrozumieć Kartezjusza*, Poznań 2014.
- Tomaszewska A., *Kartezjusza koncepcja natury ludzkiej. Uwagi o „Medytacji czwartej”*, w: *Natura ludzka w filozofii nowożytnej i współczesnej*, red. J. Miklaszewska, P. Spryszak, Kraków 2010, s. 109–124.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimediami w sekcji „Film edukacyjny” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.